

Környei A.:

Internacionalisták visszaemlékezései a soproni Liszt Ferenc Múzeum gyűjteményéből

Bakó Lajos visszaemlékezése¹

— 914. október 26-án bevonultam Sopronba. Soproni huszárlaktanyából elvittek Komáromba, az R—2-be. 19-es vadászzászlóaljhoz. Ott 914. decemberig kiképzésen voltam. 914 karácsonyát a Neda partján töltöttem már Lengyelországban, a fronton. Aztán ott a harcokban voltam 915 kb. januárjáig. Januárban visszahoztak bennünket a Kárpátokba. A Kárpátokban harcoltam kb. úgy 15. április 15-ig. Akkor elfagyott a lábam, aztán hazakerültem kórházba. Ungváron feküdtem kórházban.

(Kérdés: Kárpátokban pontosan milyen községben voltak?)

— Patakófalú, Malomrét, Fenyves völgy, ezekben a községekben jártam. Meg az Uzsoki-szorosban, ott voltak a nagy harcaink az oroszokkal szemben. Aztán énnekem elfagyott a lábam, lekerültem Ungvárra, kórházba. Ungváron nem volt hely, akkor meg elhoztak föl bennünket Bécsbe. Bécsben voltam kórházba valami két hónapig. Hazakerültem újra Komáromba. Komáromban a zászlóaljnál megint a lábadozóknál voltam, aztán másfél, illetve egy hónapig voltam Komáromban. Aztán jött az aratás, aztán az aratáskor megjátszva azt,— hogy egy szegény proletárgyerek voltam, — azt hazudtam a vezetőknek, hogy nekem odahaza van birtokom, vagyis a szüleimnek. Ennek folytán 915. június elején hazaengedtek aratási szabadságra. Ez az aratási szabadság nekem nem sikerült, mert én délben 1 órakor Komáromból gyorsvonaton elindultam, hogy minél előbb hazaérjek. Győrön át kellettem utazni. Győrből meg csak Szombathely felé este 11-kor indult csak vonat. Voltak többen, akik erre is utaztak, mit csináljunk, elmentünk le a Duna-parti kávéházba sörözni. No, a sört mink aztán rummal fogyasztottuk. Jól beittunk, úgy, hogy függetlenítettük magunkat a tisztektől. Jöttek be őrnagyok, ezredes, alezredes, aztán nem tisztelegtünk nekik. Ebből kifolyólag aztán kialakult az a helyzet, hogy elkezdünk törni-zúzni a kávéházban. A márvány asztalokat mind agyonvertük. Mi lett a következménye? Jött a bosznyák belejcsaft. A bosznyák belejcsaft aztán körülkerített. Valami harmincan is voltak, erős belejcsaft volt, körülkerítették a kávéházat, aztán szuronyt szegezve vittek be a győri Frigyes-kaszárnyába. A győri Frigyes-kaszárnyában aztán ott voltam másfél hónapig lezárva. Akkor aztán Komáromból értem jöttek, kerestek, hogy hol vagyok. Kísérettel hazavittek Komáromba, a zászlóaljhoz. Brózer őrnagy volt a káderparancsnok. Az engemet elmondott mindennek, kommunistának, — nem is tudtam mi is a kommunista abban az időben. Elmondott mindennek, aztán mindjárt vittek a fogdába

¹ Bakó Lajos 1894. VI. 22-én született Nagygeresden (Vas m.). Szülei mezőgazdasági cselédek voltak, s ő is. 1905-ben költöztek Alsziporra. A felvétel 1969. okt. 23-án készült Bakó Lajos lakásán: Újkér (Alszipor), Hunyadi u. 13. A felvétel 1. sz.: LFM HM 15.

Bakó nagyon folyamatosan adta elő mondandóját, látszott, hogy már többször elmesélte. Így az ő életútja meszeszerű kerek-séget és színes előadást kapott a többszöri előadástól.

lezárni. Aztán lett a 13. menet, már készenlétben is volt, mert én is csak valami két nap voltam a fogdában, de jöttek értem, hogy menjek fölszerelni. Megkaptam a szürke ruhát, beöltöztettek, de a fogdából nem engedtek ki. A fogdából csak akkor engedtek ki, mikor már a menet készen állt, a 13. menetszázad. Mert minálunk csak századok mentek a zászlóaljhoz. Akkor aztán engemet vasra verve kivittek az állomásra, be a vagonba. A lebergi állomáson ott engedtek föl, ott aztán már gyalogolni kellett ki, mert a lebergi erdőben volt a front. A lebergi erdőbe kimentünk, ott megint olyan szerencsétlenül jártam, akkor jött, a 76-osoknak is jött egy menetzászlóaljuk, mint ezrednek, már zászlóaljuk jött, aztán az erdőben, kb. 150 méterre voltunk elszállásba az úttesttől, ahol jöttek a 76-osok. Én kíváncsiskodtam, mert kiabáltak, hogy a 76-osok jönnek, jöhet talán ismerős is köztük, mert soproniak voltak. Ott meg olyan szerencsétlenül voltam, hogy nem kéredzkedtem, mert nem is kellett akkor. Mire visszaértem volna, arra meg már minálunk, a zászlóaljnál meg riadó lett. Aztán jelentkeztem a századparancsnokomnál, az meg aztán jól leb..... meg mindjárt ki is kötöttek ott, abban a pillanatban. Egy szakaszvezetőt bíztak meg, hogy kössön ki.

(Kérdés: Hogyan ment ez a kikötés?)

— Hogyan? Ezt megmutathatom. Fölhúzták az én kezeimet magasan, úgy, hogy a lábam ujja nem érhetette földet. Úgy lógtam a kötélén.

(Kérdés: Mennyi ideig kellett lógni?)

— Két órát, de nem bírtam ám.

(Kérdés: Elájult közben?)

— Nem bírtam volna sehogyan sem. Aztán azért jó volt hozzám az a szakaszvezető, nem csinálta azt a forsiftos kikötést. De aztán egy hétig mindennap kikötöttek két órára. Azért aztán kibírtam, mert annyira megszoktam, a kezem is, nem is éreztem annyira a fájdalmat. Mert akit forsiftosan kikötöttek, az nem bírta, az elájult. Annak mellette kellett lenni az orvos is.

— Akkor közben beosztottak bennünket a 13. brigádhoz, kiegészítésre. Akkor megindultak augusztus 28-án, 15. augusztus 28-án olyan pergőtűz volt, hogy az borzasztó, a lebergi erdőknél. Akkor aztán mentünk, hajtottuk a ruszkikat, utánuk kb. 3 vagy 4 nap, akkor megálltunk, és pihenő lett minékünk. Bement egy másik zászlóalj a helyünkre. Ott a pihenő után akkor, szeptember 11-én 11 órakor már megebédeltettek bennünket, hogy bemegyünk a 48-asoknak a kiegészítésére, frontra.

— Mind Zala megyei gyerekek voltak. Laktanyájuk Sopronban volt. Amikor megindultunk, hogy fölfejlődjünk, a 3. századnál voltunk. Az én századom az első rajvonalba került. Két század volt első rajvonal, kettő a tartalék. Én az első vonalba kerültem. Abban a pillanatban már a ruszkik dobálták közibénk a gránátot. Olyan ágyútűzbe keveredtünk, hogy borzasztó.

1.ábra. Bakó Lajos

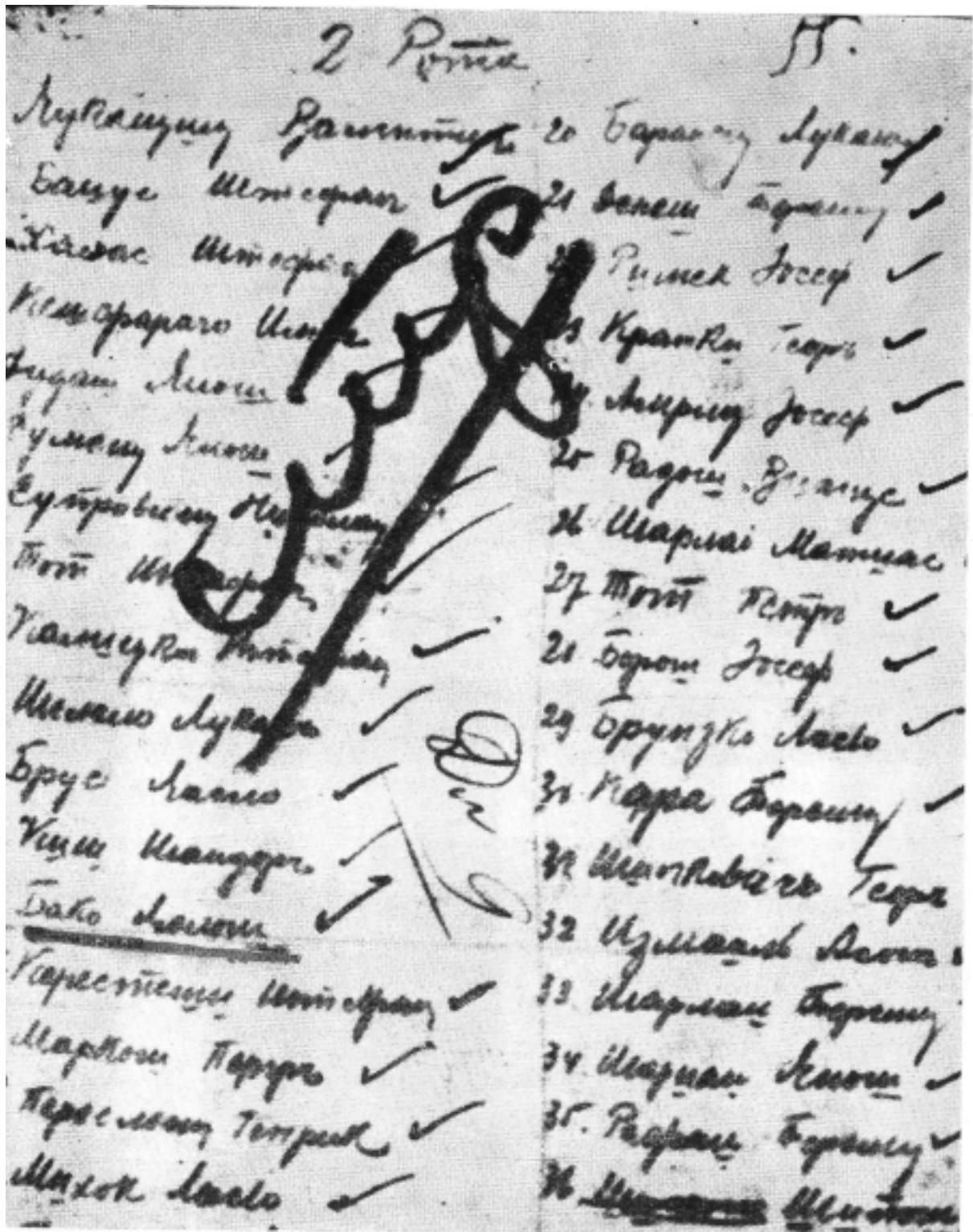
(Kérdés: Ez Lemberghez közel volt?)

— Ez már jó messze volt. Akkor már közeleedtünk Besszarábia felé. Aztán akkor mink valami 25-en kiváltunk a századból, mert azzal a tudattal, hogy előttünk úgyis a 48-asok vannak, majd mi előbb beérünk a fedezékbe. De nem így történt, mert már mink kb. pár száz méterre értünk volna a lövészárkokhoz, akkor már a ruszók jöttek velünk szemben, az orosz katonák. Aztán kezét föl „ruku hóre, pusku dóle”² kiabálták. Én, tót gyerekek voltam közöttünk sokan, a szláv nyelvből már sajátítottam el, így én megértettem, mit kiabál a ruszki. Mindjárt ledobtam a puskát, meg minden. Kezeket föl, aztán fogságba estem.

(Kérdés: Milyen nap volt ez?)

— Ez szombati nap volt, délben két órakor 11-én, 15-ben, szeptember 11-én. Aztán összegyűltünk. Egy őrmesterrel paroláztam le elsőben is. Féltem is vele kezét fogni, ki gondolt arra, hogy azok olyan népszerűek. Egy őrmester aztán mindjárt mondta, van-e cigarettád. Nekem meg abban az időben Dáma cigarettáim voltak. Abban az időben mentem ki a frontra, így aztán volt, mert hoztak a gyerekek, amikor vasra vertek is, mert pénzem volt, hazulról küldtek. Aztán ekkor az őrmesterrel barátkoztunk, az adott nekem mahorkát meg kenyeret, én meg adtam neki cigarettát. Dáma cigarettát.

² Kezeket föl, puskát le (eldobni)!

2. ábra. Bakó Lajos neve az internacionalista egység névsorában. HIL

Aztán ők mentek előre, minket meg hajtottak hátra. Sohasem felejttem el, egy nagy völgyben valami 15 000 foglyot már összetereletek a ruszók, mienkeket. Akkor aztán gránát csap le. A mienkek elkezdtek lőni bennünket, hogy ne essünk fogságba. Akkor meg annyi megsebesült és meghalt ott közülünk a fogságba, hogy sokan. Akkor egy pár napig hajtottak bennünket akkor. Valami három nap, vagy tovább is, elég az hozzá, hogy Kijevig hajtottak bennünket. Kijevben aztán egy erdőben (többektől megkérdeztem azóta, megvan-e még az a fenyves erdő a kijevi városszélen) ott táboroztunk nem tudom,

hány napig, aztán jöttek, hogy kivisznek bennünket munkára. Hrapivnának hívták azt a várost, kis mezővároskát. Krapivnának. A Fekete-tenger körül. Aztán ott voltam kb. majd egy hónapig. Katonai ételmezésnek káposztát, répát, ledaráltuk, aztán bele a nagy hordókba, aztán szállították ki a frontra a katonaság részére. Ott voltam egy hónapig, aztán jött egyszer csak a parancs, hogy a káposztát, a krumplit meg a zöldséget nem tudják pótolni, már nincs ránk szükség, elvisznek bennünket máshová. Majd egy hónapig utaztam, mire az Ural hegységbe kerültem. Kató Ivanovszk-i³ fogolytáborba, benn van, az Ural hegységben, nagyerdőségben.

— Hát ottan voltunk úgy abban az időben, ahogy hallottam, valami 3500 hadifogoly.

(Kérdés: És többségében magyarok voltak?)

— Magyarok is, mindenféle nemzetiségű volt. Voltak románok, németek, magyarok, mindenféle nemzetiségű, ami harcolt velük szemben, talán még törökök is lehettek közöttünk. Na, aztán 916 kb. márciusában már oda jutottunk, hogy már valami 350 ember maradt csak, a többi mind meghalt.

(Kérdés: Betegségben?)

— Hát betegségben. Tífusz, vérhas, ott minden egyben volt. Gyógyszer meg nem volt. Nem kaptunk ám semmilyen gyógyszert, hisz én is voltam benn abban a betegségben, de a szervezetemen át kibírtam a betegséget, meggyógyultam. 916 kb. úgy áprilisában akkor kihoztak bennünket Ufába, a munkaközvetítő irodába. A munkaközvetítő irodáról meg kijött egy, Sinszkapurnak hívták azt a tatár falut. Onnan kijött egy tatár báró, aztán azt kérdezte, ki dolgozott odahaza kertészetben. Én meg mindjárt jelentkeztem, hogy én odahaza kertész vagyok. Soha sem voltam, nem is láttam kertészetet, azt lehet mondani.

(Kérdés: Hogy hívták ezt a tatár falut?)

— Singhakul. Az volt a neve ennek a községnek. Nagy tatár község volt. Aztán, ez közel volt Ufához, 40 vagy 50 kilométerre.⁴ No aztán, nekem azt mondja báró, vegyél magadhoz néhány embert, legyetek vagy hárman-négyen. Egy debrecenit vettem magamhoz, meg egy Zala megyeieit, Taszler Ignácot, annak nem is felejttem el a nevét sohasem. A kertészetben aztán dolgozgattam, megmutatták, hogy mit, aztán megcsináltam azért. Pedig hát nem értettem semmit sem hozzá. De, hogy megszabaduljak a tábortól, hát menekültem. Ott olyan jó dolgom volt, hogy azt mondhatom. Volt a bárónénak egy kulcsárnője. Mert az öreg bárónénak az ura egy nyugalmazott tábornok volt. A korkülönbség 20—30 év is volt nekik. Hát nem mondhatom, hogy az asszony után izéltem volna, a kulcsárnéval aztán jó viszonyba lettem. A kulcsárnénak a férje a háború alatt elesett. Kozák századosnak a felesége volt. Aztán énnekem ajándékokat adott. Igen jó dolgom volt mellette. De közben aztán elkapott az influenza. Nem is az influenza, hanem az a, mi a rossebnak mondták még másik nevén.

³ Katav Ivanovszk, Ufától K 150 km.

⁴ Itt mondja jól a nevet, Ufától DNy 40 km.

(Kérdés: Spanyol?)

—Nem a spanyol, megájjon, malária! Amikor egy fát én megfogtam, még a fát is ráztam, az olyan kínszenvedéses volt az a malária. Evvel a maláriával aztán bekerültem a kórházba, Ufába. Ott aztán megint összebarátkoztam az orosz katonákkal. Ez már volt kb. úgy áugusztus eleje, utolja, nem emlékszem már pontosan rá.⁵ Összebarátkoztam vélek, akkor aztán avval, az volt a borbély, én meg a pamacsoló. Ugye én mindig kentem az embereket be, a meg borotválta le az orosz katonákat. Az mellett voltam valami három hétig is. Akkor aztán elment haza, mert akkor már oszladoztak az orosz katonák. Amelyik tudott menekülni, menekült haza. Hát akkor aztán én is kénytelen voltam menekülni, munkát vállalni. Akkor kerültem ide, ebbe a Puskinszakai utcai szappangyárba. Ufában. Ott voltam kb. majd úgy november utoljáig is. Körülbelül. Ott aztán megint sok orosz katona volt. 1917 novemberéig.

(Kérdés: A forradalomról maga ott szerzett tudomást?)

— Ott volt egy ezred elszállásolva a mi gyárterületünkön. Ott mindig barátkoztam ezekkel az orosz katonákkal, azok beszéltek össze-vissza. Mikor azok mentek tüntetni, akkor én is otthagytam még a munkát is, elmentem velük. Mert különben mi voltunk ott valami tízen magyarok. Én voltam a tíz embernek a vezetője. Én nem voltam olyan felelős azért, ha elmentem, mert akkor mondtam valamit a fővezetőnek, hogy ide voltam, vagy oda voltam, és elmentem tüntetni a katonákkal.

(Kérdés: Ez az Ufa nagyváros volt?)

— Nem. Mit mondjak? Azt lehet mondani, nem is volt annak olyan igen nagyváros jellege, mert sok alacsony kis faházikó volt.

(Kérdés: Hányan lakhatták körülbelül?)

— Hát azt nem tudnám megmondani, de kicsi város volt. Nem volt olyan nagy területű város. Aztán ugye ez 1917 novemberében már nem kaptunk anyagot. Nem tudtunk dolgozni a gyárban, mert nem volt anyag a szappanfőzéshez, hát mit csináljak. Be kellettem menni a táborba. Fogolytáborba. A fogolytáborból szoktunk kimenni a városba. Ez kb. december 10–15 körül lehetett. Akkor én láttam a városban, hogy voltak magyar vöröskatonák. Irgykedtem rájuk, hogy azoknak mindenük van, pénzük is, meg enni is, inni is, nem nélkülöztek. Én akkor még mindig nem mentem oda a vörösökhöz, hanem volt Ufában egy tüzérezred, annak a lovainak az ápolására mentem én oda. Barátság után, a kollégák közül egyik is, másik is megmondta, hogy te, itt kell, vagy ott kell, akik ott voltak, aztán odakerültem, mint lóápoló, ahhoz a tüzérezredhez. Aztán ott nem sokáig voltam, talán két hétig, akkor aztán elmentem vörösgárdistának. Ufában lettem vörösgárdista. Ott helyőrségi szolgálatot csináltunk. 1917 decemberében. A komisszárok vittek bennünket, ha valahol valamit csinálni kellett. Volt olyan, hogy kétszer is érte mentünk a burzsujért, mert úgy volt, hogy váltságdíjat kellett adni. Ez volt körülbelül áprilisig a

⁵ 1917.

helyőrségi szolgálatom. Akkor aztán 18 áprilisában, májusában éppen az ufai állomáson teljesítettem szolgálatot, én is, meg aztán cseh légionisták közül is voltak ott szolgálatban. Mert azok nem voltak kaszárnyában, a csehek a vonaton laktak.⁶ Aztán jött a parancs, hogy Ufából egy ezrednek el kell menni, vagyis tüzér, gyalogság, lovasság is kell benne lenni. Mert Szamarában⁷ megmozdultak az esszerek meg a mensevikek. Mikor mink elérkeztünk Szamarához, már Szamarában a komisszárokat meg a kommunistákat már sokat összeszedtek ezek az esszerek meg a mensevikiek. Akkor mink rendet csináltunk. Mindjárt, hogy a bolsevikekkel összejöttünk. Akik börtönben voltak, azokat kiszabadítottuk. Elkezdtünk szervezkedni, de nem sokáig tartott ez meg megint. Két hetére kivittek a Szuszcsinzáni hídhöz,⁸ ott már a cseh légionisták olyan erővel jöttek, hogy nem bírtuk. Egészen Szamaráig hajtottak bennünket. Szamaránál aztán elfogtak engem a csehek.⁹

(Kérdés: Benn a városban?)

— Még kinn, a harcok alatt. Szamarán innen egy posványos része volt a Volga partjának, ott volt egy sziget, de körül víz folyt. Oda menekültünk ladikon, de utánunk jöttek a csehek, és elvittek bennünket be Szamarába. De nem ám vonaton, hanem a rabszállító vonaton. Az állomásról pedig úgy kísérték be bennünket a fogházba. Ott voltam körülbelül egy hónapig.

(Kérdés: A fogházban csak voltak maguk, vagy kihallgatás is volt, kínzás; ételmet kaptak rendesen?)

— Semmi sem volt. Ételmet sem kaptunk. Olyan helyzetünk volt, ha valamelyik kimert nézni az ablakon, akkor ezek a ronda csehek az embert pusztították, agyonlőtték. Azért mégis tudtunk érintkezni a bolsevikekkel. Parittyával lődösték föl a papírokat. A kavicsot belegyűrték abba a papírba, úgy lőtték be az ablakon. A komisszárok azt mind elolvasták. Mink tudtuk, hogy nem sokáig leszünk a fogházban. Egy szép napon jött a parancs, hogy visznek bennünket tovább, mert a vörösök már újra föltámadtak, jönnek. Bevagoníroztak bennünket megint rabszállító vonatba, aztán vittek Ufába. Ufában megint az állomásról bekísérték bennünket a fogházba. Onnan valamiképpen kikerültem a fogolytáborba. A fogolytáborból meg hamarosan kivittek munkára Orenburg mellé, egy kozák faluba. Ott voltam valami két hétig. Talán meg is maradtam volna ott, de kértem fizetést a gazdától, de a gazda csak az öklét mutogatta. Cigaretta nem volt. Azt meg szerettem volna. Rábeszéltem egy másik kollégát, hogy szökjünk meg. Egy szép vasárnap éjfélben meg is puoltunk, lóháton.

⁶ N. B. A légió lázadása csak május végén történt.

⁷ Ma: Kujbisev, a Volga partján.

⁸ Valószínűbb, hogy a szizrányi hídról van szó. A nagyon fontos vasúti híd birtokáért komoly harcok folytak a polgárháborúban.

⁹ Az esemény közvetlenül a cseh lázadás után történt még 1918. május végén. L. A Külügyi Népbiztosság jegyzéke az antant országok Moszkvába akkreditált képviselőihez a csehszlovák lázadás ügyében. 1918. VI. 12. Közli: A magyar internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban és a polgárháborúban (1917—1922) Dokumentumgyűjtemény. I. köt. Bp. 1967. Kossuth. 207—208. o. A továbbiakban: Internacionalisták.

(Kérdés: Elkötötték a gazda lovait?)

— Kimentünk a szérűre, mert ott olyan szokás volt, hogy minden községnek a falu szélén egy rettenetes nagy gyepség volt. Ott nem kellett etetni. Mikor az ember kifogta a lovat, vitte a szérűre. A szérűn aztán az ember az első lábait összekötözte a lónak, hogy ne tudjon messze elmenni, ott jóllakott. Ott legeltek. Mikor kezdett virradni, akkor eleresztettük a lovat, kantárt kézbe vettük, és be a gabonába. Egész nap a gabonában bujkáltunk. Este, mikor alkonyodott, mindig megkörnyékeztünk egy falut, akkor aztán a szérűn megint fogtunk egy-egy lovat. Minden éjjel új lóval mentünk. Azt másnap reggel virradattájban eleresztettük, megint mentünk be a gabonába. Negyednapjára kikerültünk a kozák-zónából. Akkor már érintkezünk a parasztsággal is, hogy mi van. Kb. ez 3–4 napig tartott, hogy jöttünk befelé Oroszország felé. Egy szép napon, jövet közben összetalálkoztunk hadifoglyokkal. Há mentek tik? Megyünk be Buzuluk városba. Mennek haza Magyarországra. Akkor mi is bemegyünk veletek. Bementünk, ott megint cseh hatalom volt. Nekem nem volt pénzem, de a kollégának volt cári rubeljai, papirosokban. Akinek nem volt, annak adtak 5 rubelt, akinek több volt, mint 5, a többi elvették. Sírtrítt ez a kolléga, mert több rubelja volt, hogy hogyan lesz az megmentve. Mondtam neki, ne félj, csak add oda énnekem. Odaadta, éh meg szépen összegyűrtém, mint a gyufaszál, azokat a papír rubelokat. Bedugaszoltam a hajamba, nem lehetett látni, hogy a fejemben mennyi rubel van. A gyerek meg kapott még 5 rubelt. Mikor bementünk a táborba, mind odaadtam neki. Akkor voltam bolond, hogy mind odaadtam. Magamnak nem hagytam, mert azt gondoltam, hogy majd ad. Olyan ravasz volt, hogy nem adott semmit sem. Az 5 rubelt sem adta oda, mindent megtartott magának, meg is különödtem aztán tőle.

(Kérdés: Hova való volt?)

— Debreceni. 15-ös huszároktól volt.

— Bementünk Buzulukba, a táborba vittek be bennünket a csehek. Ott találkoztam még egy földivel is, egy újkérivel. Ott se soká voltunk, talán egy hétig sem. Ott is jön egyszer csak a parancs, hogy megyünk vagonírozni, megyünk hazafelé. Nem azt mondták ám, hogy a vörösök elől menekülünk, hanem hogy jövünk haza Magyarországra. Meg is történt, bevagoníroztak bennünket, eljöttünk a kineli¹⁰ állomásig. Négy- vagy öt felé ágazott ki innen a vonal, gócpont volt. Oda beérünk, ott leállították a vonatunkat. Beértünk már délután. Vártuk, vártuk, hogy mikor indul. Egyszer csak odajön hozzám egy orosz vasutas. Mondja, feküdjél le a földre, hallgass. Meghallod, mi van már Szamarában. Szamara nem messze volt oda, 40 kilométer sem. Lefekszem, a földön jobban lehetett hallani az ágyúdörgést. Agyusztálták már a kozákokat, cseheket a bolsevikok. Aztán éjfélben egyszer csak elindult ám velünk a vonat. De nem hazafelé hozott ám bennünket Szamarának, hanem föl, Szibériának. Én ismertem azt a vonalat már, mondom is Lakatos

¹⁰ Kinyel, Szamarától (Kujbisev) K egészen közel. Itt ágazik el az ufai vasútvonal is, amelyet már többször megjárt addig Bakó, azért ismeri úgy a vonalat. A csehek Ufába akarhatták vinni a vonatot foglyaikkal, hiszen a front e szakaszán Ufát foglalták el legkésőbb a vörösök (1918. dec), ez a hely biztosnak látszott.

Gézának, az újkérinek, Géza bácsi, Szibériába visznek bennünket. Meg ennek a huszár-
nak is mondok, én aztán nem megyek el. Elhagytunk valami két állomást, mondtam nekik,
jöttek? A cseh őr a sarokban bóbicsult, én meg aztán szépen kivettem magam a vo-
natból, menetközben, a tehervonatból. Olyan szerencsésen, semmi bajom se lett. Utá-
nam a huszár is. Ekkor kerültünk egy orosz szoldátka nőhöz. Az ura itt volt Szombathe-
lyen fogságban. Olyan nagy barátságban lettünk, hogy elbújtatott bennünket, lebújtat-
tott bennünket a kazal fenekére, odahordta egy hétig az élelmet és a híreket, hogy mi a
helyzet. Valószínű, valami jó bolsevista érzelmű lehetett, mert muzsik paraszt volt, nem
kozák. Rá körülbelül egy hetire, egyszer csak egy reggel jön az asszony, mondja, hogy mi
van, itt benn vannak a vörösök. Mindjárt előjöttünk a kazalból, kimegyek az utcára, ismer-
ős vöröskatonákkal találkoztam, akiket már ismertem azelőtt. Mindjárt adtak papírt,
mindjárt mentem be, a kineli állomáson volt a főhadiszállás, ott jelentkeztem az orosz
kommisszárnál, hadosztályparancsnoknál, az meg beirányított Szamarába. Szamarában
mindjárt megkaptam a beosztásomat is a helyi őrséghez. A fogháznál meg a szikratáv-
íróhoz jártam mindig őrségbe.

(Kérdés: Ez mikor volt körülbelül?)

— Tizennyolc szeptember, októberban.¹¹ Még jó idők voltak. Jó másfél-két hónapig
voltam őrszolgálatban. Akkor indult egy menetünk ki a frontra, Kolcsak ellen. Én olyan
vágyakozó lettem, jelentkeztem oda, úgy hogy 18 karácsonyát kint töltöttem a fronton.¹²
Kint voltam a kozákokkal, meg a Kolcsak embereivel szemben. Ez volt körülbelül 19 már-
ciusáig. Amikor Orenburgot elfoglaltuk,¹³ én akkor beteg lettem. Akkor elhoztak Szama-
rába, kórházba. Szamarában meg sokan voltunk a kórházba, nem volt férőhely, engem
elhoztak Rezánba.¹⁴ Rezán az Moszkva felé van. Amikor meggyógyultam, visszakerültem
újra Szamarába.

(Kérdés: Mi baja volt akkor?)

— Vérhas, meg ez a sok hűlés. Visszakerültem, jó két hónapig voltam ott. 1919. május-
júniusában kerültem —mert igen jó melegek voltak már.

(Kérdés: Akkor magának volt már tudomása a magyar forradalomról?)

—Hogyne! Az újságok meg az oroszok beszéltek. Az orosz újság írt a magyar tizenki-
lences forradalomról. Visszakerültem megint Szamarába, a helyőrséghez. Ez a Pataki,
aki a megyénk párttitkára, ennek nem tudom, nem-e valami ivadékja lehetett, mert Pata-
ki Jánossal voltam, a legközvetlenebb kollégám volt, avval szoktunk barátkozni. No, ak-

¹¹ Szamara felszabadítása után, 1918. október elején történt.

¹² Az elbeszélő hangjából nem lehet következtetni semmi hamis hősi pátosra,
s a történet egészéből is kiderül, hogy Bakó nem a „hősi, forradalmi harc” után vá-
gyakozott minden áron, csak a nyugtalansága vitte mindig újabb és újabb helyre.

A „forradalmi” abban van, hogy ezt mindig a vörösök oldalán csinálta. Az I. had-
sereg kötelékébe tartozó 216. nemzetközi lövészezred 2. századába állt ekkor be.

CGAKA Ford. 4594 Op. 1. Id. hr. 46. 1. 55. HIL Foto 8. d.

¹³ 1919. március, a Keleti Front döntő eseménye.

¹⁴ Rjazany, Moszkvától DK 200 km.

kor aztán jöttek ám, hogy a Továris Frunzához testőr-kürtös kellene. Én jelentkeztem, hogy tudok trombitálni. Így lettem aztán Frunza elvtársnál testőr-kürtös.¹⁵ Ez körülbelül szeptember, október tájban lehetett,¹⁶ mert igen jó idők voltak még, úgy hogy még fűrödni is lehetett abban az időben. Frunza mellett tartottam szolgálatot sokáig, mert benn a kaszárnyába voltunk, mindig a vonaton laktunk, mink is meg a Frunza is. Másodosztályú kocsink volt nekünk, az volt berendezve, mindegyikünk kapott egy-egy fülkét, ott volt mindenünk.

(Kérdés: Hányan voltak?)

— Valami húszan biztosan voltunk testőrök, mind magyarok, magyar; meg német, nagynémet volt köztünk.

(Kérdés: Emlékszik nevekre?)

— Már nem tudnám megmondani a neveket. Schnöpp Antal igen jó kollégám volt, meg a Dékán, az Ágoston Ignác, Sárközi Marci. Ezek közvetlenebbek voltak hozzám a testőrségnél. Meg a Sziklai. Ezeket ismertem. Sziklai Sándor a Hadtörténelmi Intézetnek volt igazgatója ötvenhat előtt, amíg meg nem gyilkolták. Itt voltunk egy ideig. Lementünk Moszkvába, Orenburgba, meg ezeket a katonai stábokat vizsgálta mindig Frunza elvtárs, annak a kíséretében kellettünk mindig menni. Kilencszázhusz körülbelül januárjába, akkor aztán kiüzelt a Frunza Taskentba, Ázsiába. Taskentba kimentünk, ott voltam vele körülbelül október felé. Akkor jött egy internacionalista ezred ki a Krími frontra Vrangell ellen harcolni. Én akkor meguntam ott is, jelentkeztem abba az internacionalista ezredbe. Kijöttünk a Krím félszigetre. Harmadik internacionalista ezrednek hívták: tretij international polk, így nevezték őket.¹⁷ Kikerültünk a Krím félszigetre, de hogyan? Ha olvasott róla, Machnó, az anarchista volt. I de se, meg oda se, az sehun se volt, olyan rablóbanda lehetett. Ezeket mi mindig hajtottuk előttünk, hogy utoljára megsemmisültek, elpucoltak, megszűntek létezni. Mi bevonultunk a Krím félszigeti frontra. Nem tudom megmondani, milyen ezred volt az orosz ezred, de az az orosz ezred megadta magát a kozákoknak. Egy rés támadt, úgy hogy mire az internacionalista ezred észrevette magát, arra már a kozák skadronyok hátul már kilométerekre a hátunk mögött hajkurásztak. A mi tartalékunkat már pusztították hátul a kozákok. Ott olyan tűzbe kerültünk, a repülőök közvetlenül a fejünk fölé kerültek. Annyi volt a halott! Olyan alacsonyan lejöttek, szétverték bennünket. Akkor már semmi fegyelem nem volt ahhoz, hogy egy katonai visszavonulást tudjunk csinálni. Jó erőben voltam, bírtam, én elkezdtem menekülni, úgy

¹⁵ Frunze. Ekkor a Turkesztáni front parancsnoka volt. A nevezetes tisztségről így emlékezik meg az őrszázad egykori parancsnokhelyettese, Ágoston Ignác; Bakó Lajoshoz írt leveleiben: „Akik Frunzénál voltunk, az egytől-egyig mindenki ösmer, hiszen a Frunzénál Te voltál a legeslegstrammabb legény, a legtisztább, mert még az a formaruha is úgy állt rajtad, mintha rád lett volna öntve, csizmáid, derékszíjad mindig ragyogott rajtad. ... nevetség, hogy Te Lenin katonája voltál, mert ilyen sok millió volt, ma is vannak Magyarországon is sokan, de Frunze személyi őrségének kürtöse lenni, olyan csak egy van a világon, ez a Te dicsőséged.” A levelezés: LFM HT adattár.

¹⁶ Ágoston Ignác: „kb. 1919 novemberében lett az őrség kiegészítve, akkor jött Dékány, Snepp, Varga Károly, Molnár Pali, Vörös Bócsi a szakács, Farkas és Te.” Levele LFM HT adattár.

¹⁷ 519. (3) nemzetközi lövészezred. Kihagyta az elbeszélő, hogy nem Turkesztánból, nem Taskentból, hanem Harkovból ment el a krími frontra. L.: Ágoston Ignác és Molnár Pál levelei Bakóhoz. LFM Adattár. Frunze ekkor már a Déli Front parancsnoka volt.

hogy egyedül menekültem. Egyszer csak egy kozák járőr megközelített engem annyira, hogy már dobástávolságra. Nekem volt két kézigránátom, én a két kézigránátot begyűjtöttem, közibük vágtam. Ez a két kézigránát megcsinálta a hatást a között a 6—7 ember között. Utoljára a Mária-lobogós százados jött elejbém, Mária lobogó volt a pikáján, mert ugye volt pika, kard, revolver meg lovassági puska a kozáknak. Odajön elejbém, szemben álltam vele, de ötre be volt töltve a puskám, csőben volt a golyó, csak meg kellett húzni. Elejbém áll, elmond engem minden disznónak, kommunistának, mindennek elmondott az a tiszt, hogy dobjam le a puskát. Én nem dobtam le a puskát, ő meg, viszont nem mert csinálni semmit addig. Utoljára, amikor bele akart nyúlni a nyakába, hogy kivesszi a karabélyt, én meg azzal az izével megeresztettem, pofon találtam durrantani a századost, lefordult a lóról, aztán elszaladt a ló vele, a kengyelben pedig benne maradt egyik lába a századosnak. És aztán nem tudom, mi történt vele, én akkor elkezdtem menekülni. Valami húszan voltak litván gyerekek, azok lestek engem egy napraforgótábla széléről, mikor én odaértem, csatlakoztam — azok is vörösök voltak. Valami hétszer támadtak meg a kozákok bennünket, amikor kikerültünk Alexejba. Alexej kis városka volt.¹⁸ Mindig le tudtuk győzni a kozákokat, nem tudtak ártani nekünk, volt közülünk is sebesült, de mi mindig vittük velünk, volt szekerünk. Én aztán bekeveredtem Alexejba, ott már vörösök voltak. Megindult mindjárt a támadás, szemben a kozáksággal, összetalálkoztam Nagy Gyulával, kapuvári gyerekekkel, ez aztán annyira izélt engem, annyira: Látdod, hogy hogyan történt? (Mert ő is ott volt velem, az ezreddel is.) Hogy az oroszok nem állják meg a helyüket, meg így, meg úgy, hogy nem állják meg a helyüket, hogy az az ezred megadta magát. Annyira, hogy rábeszélte, menjünk haza. Bemegyünk Moszkvába, leszerelünk és elmegyünk haza. Így kerültem aztán haza. Moszkvában Kun Béla búcsúztattott bennünket.

(Kérdés: Maga látta szemtől-szembe Kun Bélát?)

— Hogyne. így beszéltem, mint magával, Kun Bélával. Mert az tartotta a beszédet meg lekezelt velünk. Azt mondotta, hogy ha húsz év múlva nem, huszonöt múlva találkozunk. De annak nem lett szerencséje, közben Oroszországban elpusztult, Sztálin elvtárs elvette.

— Így aztán én húsz, körülbelül november utolján hazaértem Újkérre. Kronstadtban voltunk behajózva, Esztóniánál, jöttünk a Balti-tengeren, Keleti tengeren Stettinnek. Itt leszálltunk, vonatra ültünk és jöttünk hazafelé. Linzben is ezek a ronda tisztiek elkezdtek bennünket b... , magyarul mondván. Magyar tisztiek, már akkor keresték a kommunistákat köztünk. Mikor hazaértünk Csótra, a csóti fogolytábornál a detektívek sorfalat álltak, amelyik vöröskatona képe náluk volt, azt mindjárt ki is rántották közülünk, azt elhupálták. Ott mindjárt ütötték-verték, a nyomozók, a detektívek. Nekem szerencsém volt, fénykép nem volt rólam, így aztán én a 14 napi megfigyelő után hazajöhöttem Újkérre. Ezzel befejeződött a küzdelem.

¹⁸ Alekszejevka, Szimferopoltól ÉNy.

(Kérdés: A két háború között emlékezett azért ezekre a dolgokra, hagyott magában valami nyomot?)

— Hagyott annyi nyomot, mert míg a gyerekek kicsinyek voltak, addig sokat énekülgettem nekik oroszul. Azokat a nyomokat meghagyta, sokszor elénekeltem még az internacionálét a gyerekeknek oroszul. ¹⁹

(Eléneklí.)

[Elmosódott dallam]

Három éve hi-te-gettek, mégsem jött a hajó,
Mer' azt mondják, hogy a hírem o-da-há-za nem jó.
Nem vagyok én a-gi-tá-tor, nem költ a Kun Béla,
Nem vagyok én vörös mostan, csak úgy né-ha, né-ha.

Meg aztán:

Három éve hitegettek, mégsem jött a hajó,
Mer, azt mondják, hogy a hírem odahaza nem jó.
Nem vagyok én agitátor, nem költ²⁰ a Kun Béla,
Nem vagyok én vörös mostan, csak úgy néha-néha. ²¹

Ezt szoktuk énekelni, itt a gyerekeknek. Azt nem hallotta senki, csak a gyerekek.

¹⁹ Bakó Lajos leveléből Molnár Pálhoz (testőrtársa) Ordzsonikidzébe: „... . mi Magyarországon boldogan élünk, most értekelem azt a harcot, amit a Kolcsakék és a cári csürhe ellen harcoltam, nem hiába volt.” LFM HT adattár.

²⁰ Nem költ: nem pénzel (Bakó Lajos magyarázata).

²¹ A dallamot Kovács Sándor jegyezte le: